

საბოლოო ჯამში, შეიძლება ითქვას, რომ დღევანდელი ქართული საბანკო სისტემა ჩამოყალიბდა როგორც ყველაზე შემოსავლიანი, ტექნოლოგიურად – ყველაზე განვითარებული, ინტელექტუალური პოტენციალით – ყველაზე მძლავრი ბიზნესსექტორი.

4.3. საქართველოს საბანკო-საკრედიტო სისტემა

დამოუკიდებელი საქართველოს საბანკო სისტემის ორ ათეულზე მეტი წლის რეფორმირებისა და ინსტიტუციონალური განვითარების შედეგად ჩამოყალიბდა ქვეყანაში ყველაზე წარმატებული სექტორი, რომელიც უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს მის ეკონომიკურ ცხოვრებაში.

იმის კვალობაზე, რომ საქართველოს საფინანსო ბაზარი ვითარდებოდა და ჩნდებოდა ახალი ფინანსური ინსტიტუტები, იცვლებოდა თამაშის წესებიც. ბოლო ორი ათეული წლის განმავლობაში ეტაპობრივად ხორციელდებოდა მნიშვნელოვანი პრუდენციული ცვლილებები, რომელთა ძალითაც თანდათან მოხდა მთელი ფინანსური სექტორის საქართველოს ეროვნულ ბანკზე დაქვემდებარება. თავდაპირველად საქართველოს ეროვნული ბანკი ახდენდა მხოლოდ კომერციული ბანკებისა და ვალუტის გადამცვლელი პუნქტების ზედამხედველობას. მალე (2002 წლიდან) ჯერ არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებები – საკრედიტო კავშირები, შემდეგ კი (2006 წლიდან) – მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები, მოექცნენ საქართველოს ეროვნული ბანკის ზედამხედველობის ქვეშ.

განსაკუთრებული ცვლილებები ეროვნული ბანკის უფლებამოსილებების გაზრდის მიმართულებით განხორციელდა ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში, როცა მისი ზედამხედველობის ქვეშ მოექცა ჯერ სადაზღვევო (2007 წლიდან), შემდეგ – ფასიანი ქაღალდების (ასევე 2007 წლიდან), ბოლოს კი – არასახელმწიფო საპენსიო დაზღვევის (2009 წლიდან) ბაზრების მონაწილეები. საბოლოო ჯამში, მივიღეთ სურათი, რომლის მიხედვით: „ეროვნულ ბანკს მინიჭებული აქვს სრული უფლებამოსილება, ზედამხედველობა გაუწიოს კომერციული ბანკების, არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებების, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების, სადაზღვევო ორგანიზაციების, გადამზღვეველი კომპანიების, არასახელმწიფო საპენსიო სქემების დამფუძნებლების, ფასიანი ქაღალდების დამოუკიდებელი რეგისტრატორების, საბროკერო კომპანიების, საფონდო ბირჟის, ცენტრალური დეპოზიტარის, სპეციალიზებული დეპოზიტარის, აქტივების მმართველი კომპანიების, ანგარიშვალდებული სანარმოების, საგადახდო სისტემის ოპერატორისა და საგადახდო მომსახურების პროვაიდერის საქმიანობას ამ ორგანული კანონისა და საქართველოს სხვა ნორმატიული აქტების საფუძველზე“⁸.

ამგვარად, თანახმად ორგანული კანონისა „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“ – ქვეყანაში ჩამოყალიბდა ორდონიანი საბანკო სისტემა, რომლის პირველ დონეზე იდგა საქართველოს ეროვნული ბანკი, ხოლო მეორე დონეზე – საფინანსო სექტორის წარმომადგენლები, მათ შორის, რა თქმა უნდა, კომერ-

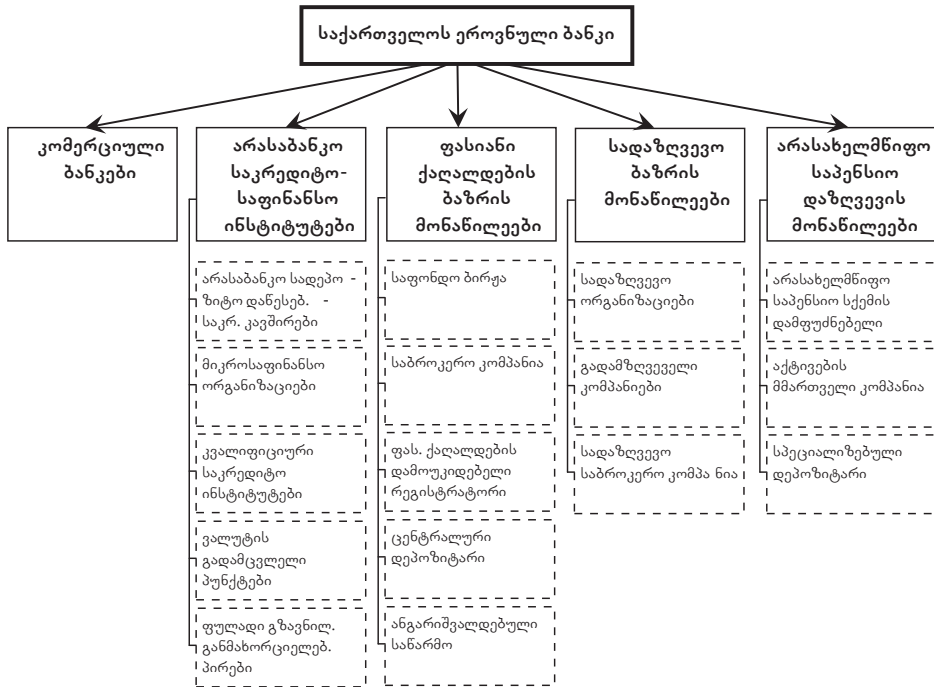
⁸ საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, მუხლი 48, პუნქტი 1.

ციული ბანკები. აღნიშნული სურათი სქემატურად მოცემულია №4.1. სქემაზე. აღნიშნული სიტუაცია გაგრძელდა 2013 წლის აპრილამდე, როცა საქართველოს ეროვნული ბანკის რეგულირების არეალიდან გამოიყო სადაზღვევო ბაზარი და იგი გადაეცა საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურს.

განვიხილოთ და მოკლედ დავახასიათოთ საქართველოს ეროვნული ბანკი და მისი ზედამხედველობის ქვეშ მყოფი საფინანსო სექტორის წარმომადგენლები.

საქართველოს ეროვნული ბანკის საქმიანობა რეგულირდება საქართველოს კონსტიტუციით, ორგანული კანონით „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, სხვა ნორმატიული აქტებით.

სქემა №4.1. საქართველოს ეროვნული ბანკის ზედამხედველობის ქვეშ მყოფი საფინანსო სექტორი 2009 წლიდან 2013 წლის პარტამდე

ეროვნული ბანკი არის საქართველოს ცენტრალური ბანკი, ბანკთა ბანკი, საქართველოს მთავრობის ბანკირი და ფისკალური აგენტი. თავისი სამართლებრივი სტატუსით იგი არის საჯარო სამართლის იურიდიული პირი. ეროვნული ბანკი დამოუკიდებელია თავის საქმიანობაში, საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და სხვა ორგანოებს უფლება არ აქვთ, ჩაერიონ მის საქმიანობაში ან განახორციელონ მონიტორინგი, გარდა კანონით გათვალისწინებული განსაკუთრებული შემთხვევებისა.

ეროვნული ბანკი ეკონომიკურად დამოუკიდებელია და ყველა ხარჯს უზრუნველყოფს საკუთარი სახსრებით. ეროვნული ბანკი პასუხს არ აგებს საქართველოს სახელმწიფოს ვალდებულებებზე, მაგრამ თავისი კომპეტენციის ფარგლებში წარმოადგენს საქართველოს საერთაშორისო თათბირებზე, ყველა საბჭოსა და ორგანიზაციაში. ეროვნული ბანკი, მისი აქტივები, ქონება და შემოსავალი, აგრეთვე მის მიერ განხორციელებული საქმიანობა და ოპერაციები თავისუფლდება ყოველგვარი სახელმწიფო გადასახადის, გადასახდელის, მოსაკრებლისა და სახელმწიფო ბაჟისაგან.

საქართველოს ეროვნული ბანკის ძირითადი ამოცანაა ფასების სტაბილურობის უზრუნველყოფა. ამასთან, მან უნდა უზრუნველყოს აგრეთვე საფინანსო სისტემის სტაბილურობა და გამჭვირვალობა და ხელი შეუწყოს ქვეყანაში მდგრად ეკონომიკურ ზრდას.

საქართველოს ეროვნული ბანკის ფუნქციებია:

- შეიმუშაოს და განახორციელოს ფულად-საკრედიტო და სავალუტო პოლიტიკა;
- განახორციელოს საფინანსო სექტორის ზედამხედველობა;
- უზრუნველყოს ფულად-საკრედიტო სისტემის ფუნქციონირება;
- ფლობდეს, შეინახოს და განკარგოს ოფიციალური საერთაშორისო რეზერვები;
- იყოს საქართველოს მთავრობის ბანკირი და ფისკალური აგენტი;
- ხელი შეუწყოს საგადახდო სისტემის უსაფრთხო, მდგრად და ეფექტიან ფუნქციონირებას;
- განახორციელოს საქართველოს ფულის ნიშნების ემისია;
- საერთაშორისო სტანდარტებისა და მეთოდოლოგიების შესაბამისად აწარმოოს და გაავრცელოს ქვეყნის საფინანსო და საგარეო სექტორების სტატისტიკა;
- განახორციელოს უკანონო შემოსავლის ლეგალიზებისა და ტერორიზმის დაფინანსების აღკვეთის ხელშეწყობა მასთან არსებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – საქართველოს ფინანსური მონიტორინგის სამსახურის მეშვეობით.

ეროვნული ბანკის მოვალეობაა ასევე საკონსულტაციო დახმარება გაუწიოს საქართველოს პრეზიდენტსა და საქართველოს მთავრობას ეროვნული ბანკის საქმიანობასთან დაკავშირებულ ან მისი კომპეტენციის სფეროში შემავალ ყველა საკითხზე.

ეროვნული ბანკის უმაღლესი ორგანოა ეროვნული ბანკის საბჭო, რომელიც შედგება 7 წევრისაგან. ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრები არიან საქართველოს ან უცხო ქვეყნის მოქალაქეები, პროფესიონალები ეკონომიკის, ფინანსების ან სხვა შესაბამის დარგში და გამოირჩევიან პატიოსნებით. ეროვნული ბანკის საბჭოს თავმჯდომარეა ეროვნული ბანკის პრეზიდენტი. ეროვნული ბანკის საბჭოს შემადგენლობაში, გარდა საბჭოს თავმჯდომარისა, შედიან ეროვნული ბანკის ორი ვიცე-პრეზიდენტი და სხვა წევრები. ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრებს, საქართველოს პრეზიდენტის წარდგინებით, ირჩევს საქართველოს პარლამენტი 7 წლის ვადით. ეროვნული ბანკის პრეზიდენტს, ეროვნული ბანკის საბჭოს წარდგინებით, ხოლო ვიცე-პრეზიდენტებს – ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის წარდგინებით, ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრთაგან თანამდებობაზე ნიშნავს და თანამდებობიდან ათავისუფლებს საქართველოს პრეზიდენტი.

საქართველოს ეროვნული ბანკის საქმიანობის უმაღლეს ხელმძღვანელობასა და ზედამხედველობას ახორციელებს ეროვნული ბანკის საბჭო. ეროვნული ბანკის საბჭოს სხდომას წარმართავს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტი, ხოლო მისი არყოფნის შემთხვევაში – პრეზიდენტის მოვალეობის შემსრულებელი. სხდომა ტარდება კვარტალში ერთხელ მაინც. ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრს და მისი ოჯახის წევრებს არ აქვთ უფლება, იყვნენ საქართველოს საფინანსო სექტორის წარმომადგენლის ან მასთან დაკავშირებული იურიდიული პირის პარტნიორი. ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრობის ვადის ამონაწერის ან ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრობისგან გათავისუფლების შემთხვევაში ეროვნული ბანკის პრეზიდენტს და ვიცე-პრეზიდენტებს 6 თვის განმავლობაში ეკრძალებათ საქართველოს საფინანსო სექტორში მუშაობა და ამავე პერიოდით (6 თვის განმავლობაში) უნარჩუნდებთ არსებული თანამდებობრივი სარგოები.

საქართველოს ეროვნული ბანკის ფულად-საკრედიტო ფუნქციები და ოპერაციები:

- საკუთარი ფასიანი ქაღალდების ემისია;
- ოპერაციები ღია ბაზარზე;
- მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნების დანესება საბანკო სექტორისათვის;
- სადისკონტო ოპერაციების წარმოება საბანკო სექტორთან;
- სასესხო და სადეპოზიტო ოპერაციები საბანკო სექტორთან;
- კომერციული ბანკებისა და სხვა ფინანსური ინსტიტუტების ანგარიშების გახსნა და მართვა;
- ბოლო ინსტანციის კრედიტორი;
- ფულად-საკრედიტო და სტატისტიკური ფუნქციების შესრულების ინფორმაციული უზრუნველყოფა.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ეროვნული ბანკი თავისუფალია აღმასრულებელი ხელისუფლების ნებისმიერი ჩარევისაგან თავის საქმიანობაში. იგი ანგარიშვალდებულია საკანონმდებლო ხელისუფლების – საქართველოს პარლამენტის წინაშე, რომელიც ყოველწლიურად ამტკიცებს „ფულად-საკრედიტო და სავალუტო პოლიტიკის ძირითად მიმართულებებს“. აღნიშნულ დოკუმენტში მოცემულია ეროვნული ბანკის საქმიანობის ძირითადი სამოქმედო რაოდენობრივი პარამეტრები და წლის განმავლობაში განსახორციელებელი სტრატეგიული ღონისძიებები ფულად-საკრედიტო, პრუდენციული რეგულირების სფეროსა და ქვეყნის საგადამხდლო სისტემის განვითარებისათვის.

კომერციული ბანკების საქმიანობა რეგულირდება ორგანული კანონით „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, კანონით „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“, კანონით „მენარმეთა შესახებ“ და სხვა ნორმატიული აქტებით.

კომერციული ბანკები წარმოადგენენ საქართველოს საფინანსო სექტორის დომინანტს და მის მთავარ შემადგენელს. გარკვეული მაჩვენებლები, რომლებიც ახასიათებენ საქართველოს საბანკო სექტორის (კომერციული ბანკები) განვითარების ტენდენციებსა და უახლოეს მონაცემებს, წარმოდგენილია ცხრილში (ცხრ. №4.1.), რომლის მიხედვითაც ბევრი არსებითი მომენტის აღნიშვნა შეიძლება. მაგალითად, საბანკო სისტემის აქტივების მშპ-თან შეფარდების მაჩვენებელმა, რომელიც ჯერ კიდევ 1998 წლის ბოლოსათვის 10%-საც არ აღწევდა, 2013 წელს 64%-ს გადააჭარბა.

საქართველოს საბანკო სექტორი 2013 წლის ბოლოსათვის წარმოდგენილი იყო 21 კომერციული ბანკით და მისთვის დამახასიათებელია კონსოლიდაციის მეტად მაღალი ხარისხი. მაგალითად, პირველი ორი ბანკის აქტივების ხვედრითი წილი საბანკო სისტემის მთლიან აქტივებში 58%-ს, ხოლო პირველი ხუთეულის – 77%-ს აღემატება, ბოლო, ყველაზე მცირე ზომის 10 ბანკის აქტივების ხვედრითი წილი კი მხოლოდ 4.3% იყო.

საქართველოში კომერციული ბანკი შეიძლება შეიქმნას მხოლოდ სააქციო საზოგადოების სამართლებრივი ფორმით. საბანკო საქმიანობის დასაწყებად აუცილებელია საქართველოს ეროვნული ბანკის ლიცენზია, რომლის მისაღებად ხდება დაინტერესებული მხარის მიერ წერილობითი მიმართვა (შუამდგომლობა), რომელსაც თან უნდა დაერთოს:

- სადამფუძნებლო დოკუმენტები;
- ინფორმაცია ადმინისტრატორების შესაფერისობის კრიტერიუმებთან შესაბამისობის შესახებ;
- კომერციული ბანკის ცნობა განცხადებული სანესდებო კაპიტალისა და მისი განაღდებული ნაწილის შესახებ, რომლის მოცულობა არ უნდა იყოს 12 მლნ ლარზე ნაკლები;
- დეკლარაცია მნიშვნელოვანი წილის როგორც უშუალო, ისე ბენეფიციარი მესაკუთრის შესახებ;
- ინფორმაცია ფინანსური რესურსების, კომერციული ბანკის სათავო დანესებულებისა და ფილიალების ადგილსამყოფლის შესახებ;
- დოკუმენტაცია, რომელიც ადასტურებს იმ უძრავ ქონებაზე სარგებლობის ან საკუთრების უფლებას, სადაც მომავალში განთავსდება კომერციული ბანკი ან მისი ფილიალი.

საბანკო საქმიანობის ლიცენზიის მიღების შესახებ შუამდგომლობის მიღებიდან 3 თვის განმავლობაში ეროვნული ბანკი ვალდებულია მიიღოს დასაბუთებული დადებითი ან უარყოფითი გადაწყვეტილება, რომლის თაობაზეც წერილობით უნდა აცნობოს განმცხადებელს. საბანკო ლიცენზიები არის უფადო, ანუ გაიცემა განუსაზღვრელი ვადით და მათი სხვისთვის გადაცემა აკრძალულია. საბანკო საქმიანობის ლიცენზია შეიძლება გაუქმდეს მხოლოდ ეროვნული ბანკის გადაწყვეტილებით.

საქართველოს ეროვნული ბანკი კომერციულ ბანკებს პერიოდულად განუსაზღვრავს რეზერვებისა და კაპიტალის მინიმალურ ოდენობასა და მათი შექმნის წესებს. კომერციულ ბანკს ეკრძალება სანესდებო კაპიტალის შევსება (ფორმირება) არაფულადი ფორმით, ასევე მას არ აქვს უფლება, შეამციროს თავისი სანესდებო კაპიტალი აქციების გამოსყიდვით. კანონმდებლობით დაწესებულია გარკვეული შეზღუდვები კომერციული ბანკების საკუთრების უფლებისა და აქტივების სტრუქტურაზე. მათ შორის, მნიშვნელოვანია შემდეგი შეზღუდვები:

- კომერციული ბანკი უფლებამოსილია ეროვნული ბანკის ნებართვის გარეშე პირდაპირ ან არაპირდაპირ ფლობდეს სხვა იურიდიული პირის სანესდებო კაპიტალის წილის არა უმეტეს 20%-ისა, იმ პირობით თუ ამ წილის მოცულობა არ აღემატება ამ ბანკის სააქციო კაპიტალის 15%-ს;
- კომერციულ ბანკს შეუძლია შეუზღუდავი ოდენობით ფლობდეს წილს საბანკო საქმიანობასთან დაკავშირებულ კომპანიაში ეროვნული ბანკის წერილობითი ნებართვის გარეშე, იმ პირობით, თუ ამ წილის მოცულობა არ აღემატება ამ ბანკის სააქციო კაპიტალის 15%-ს.

კანონმდებლობის მიხედვით, თითოეული კომერციული ბანკი ვალდებულია ჰქონდეს წესდება. ამასთან ერთად, თითოეული კომერციული ბანკის მართვა ხორციელდება შინაგანანესით, რომელშიც ბანკის წესდების შესაბამისად განისაზღვრება:

- ბანკისა და მისი საოპერაციო და ადმინისტრაციული ქვედანაყოფების ორგანიზაციულ და მართვის სტრუქტურა, მათი შემადგენელი ერთეულები და ფუნქციები, მმართველობითი თანამდებობები და ანგარიშვალდებულებები;
- თითოეული დეპარტამენტის დირექტორისა და მის დაქვემდებარებასა და კონტროლის ქვეშ მყოფი განყოფილებების მოვალეობანი;
- აუდიტის კომიტეტის ფუნქციები;
- ადმინისტრატორებისა და ბანკის სხვა თანამშრომელთა უფლებამოსილება, ანარმოონ საბანკო ოპერაციები ბანკის სახელით და მის ხარჯზე.

თითოეული კომერციული ბანკი ვალდებულია, ეროვნულ ბანკს წარუდგინოს წესდება, შინაგანანესი და იმ თანამდებობის პირთა სიები, რომელთაც აქვთ ბანკის წარმომადგენლის უფლებამოსილება, მათი ხელმოწერის ნიმუშებთან ერთად და მათი უფლებამოსილების ფარგლების აღნიშვნით.

საბანკო საქმიანობისათვის მეტად მნიშვნელოვანია საბანკო საიდუმლოების კანონმდებლობით განსაზღვრა, მისი მნიშვნელობა. თვალსაჩინოებისათვის მოვიხმოთ მთლიანად „ცნობილი“ მე-17 მუხლი, რომელიც განსაზღვრავს საბანკო საიდუმლოებას ქართული კანონმდებლობით:

1. „არავის არა აქვს უფლება, დაუშვას ვინმე კონფიდენციალურ ინფორმაციასთან, გათქვას და გაავრცელოს ასეთი ინფორმაცია ან გამოიყენოს პირადი სარგებლობისათვის. ასეთი ინფორმაცია შეიძლება მიენოდოს მხოლოდ ეროვნულ ბანკს, მისი კომპეტენციის ფარგლებში.
2. ინფორმაცია ნებისმიერი გარიგების (მათ შორის, გარიგების დადების მცდელობის შემთხვევაში), ანგარიშების, ამ ანგარიშებიდან განხორციელებული ოპერაციებისა და ანგარიშებზე არსებული ნაშთების შესახებ შეიძლება მიეცეს შესაბამისი გარიგების მონაწილე მხარეებს, შესაბამისი ანგარიშების მფლობელებს და მათ წარმომადგენლებს, აგრეთვე საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევებში – საქართველოს ფინანსური მონიტორინგის სამსახურს და იმ პირებს, რომლებიც უფლებამოსილი არიან აღასრულონ „სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“ საქართველოს კანონით აღსრულებას დაქვემდებარებული აქტები, მათი აღსრულების პროცესში.
3. სასამართლო და საგამომძიებლო ორგანოებს, აგრეთვე საგადასახადო სამსახურებს ეკრძალებათ სასამართლოს განაჩენის გამოტანამდე ინფორმაციის გადაცემა სხვა ორგანოებისათვის მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების ჩათვლით, აგრეთვე ამ ინფორმაციების გამოყენება საჯარო გამოსვლებში“ [9].

ქართული კანონმდებლობით განსაზღვრულია საბანკო საქმიანობის ზოგადი პრინციპები, რომელთა მიხედვითაც, კომერციული ბანკის მართვა და მისი საოპერაციო საქმიანობა ხორციელდება კანონმდებლობით დასაბუთებული ადმინისტრაციული და სააღრიცხვო პროცედურების, საბანკო საქმიანობის ლიცენზიისათვის დართული პირობებისა და შეზღუდვების, აგრეთვე ეროვნული

9 საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“, მუხლი 17.

ბანკის დადგენილებების, წესებისა და ინსტრუქციების შესაბამისად. ეროვნული ბანკის წესები, ნორმატივები და ინსტრუქციები, რომლებიც შეეხება ერთზე მეტ კომერციულ ბანკს, ექვემდებარება აუცილებელ გამოქვეყნებას.

ნებისმიერი ქვეყნის კომერციულ ბანკებს, მათ შორის, საქართველოში, ცენტრალური ბანკი განუსაზღვრავს სავალდებულო ეკონომიკურ ლიმიტებსა და ნორმატივებს, რომლებიც ავალდებულებს მათ დაიცვან კაპიტალის, ლიკვიდური აქტივების, ერთ მსესხებელზე გასაცემი კრედიტების და ა.შ. ზღვრული მოცულობები. აღნიშნული ნორმატივების სისტემატური დაუცველობა შეიძლება გახდეს კომერციული ბანკის ლიცენზიის გაუქმების საფუძველი. ასევე კომერციულ ბანკს ეკრძალება ისეთი გარიგებები და ქმედებები, რომელთა შედეგადაც იგი დამოუკიდებლად ან სხვა პირებთან ერთად აღმოჩნდება დომინირებულ მდგომარეობაში ფულად, საფინანსო ან საკრედიტო ბაზარზე.

ქართული კომერციული ბანკები ვალდებული არიან ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილი ვადით შეინახონ ყველა საბუთი, რომლებიც მათ თითოეულ გარიგებას შეეხება, კერძოდ: შუამდგომლობები და ყველა სახელშეკრულებო საბუთი, რომლებიც გარიგებას შეეხება, ბანკის პარტნიორების ფინანსური ჩანაწერები, გარიგების დამტკიცების შესახებ ბანკის გადანყვეტილების ხელმოწერილი ჩანაწერი. ამასთან, კომერციული ბანკი ვალდებულია კლიენტებისა და მათ მიერ განხორციელებული ოპერაციების შესახებ ინფორმაცია ელექტრონული ფორმით შეინახოს არანაკლებ 15 წლის განმავლობაში.

კომერციული ბანკების საქმიანობა წარმოუდგენელია მათი მხრიდან ანგარიშებისა და ჩანაწერების სისტემატურად წარმოების გარეშე. ისინი ასევე ვალდებული არიან შეადგინონ წლიური საფინანსო ანგარიშგებები, რომლებიც საერთაშორისო საბუღალტრო მეთოდების საფუძველზე ზუსტად ასახავს მათ ოპერაციებსა და ფინანსურ მდგომარეობას. თითოეული კომერციული ბანკი კანონმდებლობით ვალდებულია ყოველწლიურად მოიწვიოს გარე აუდიტორი და ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილი წესით ჩაატაროს გარეაუდიტორული შემოწმება. ამასთან, აღნიშნული აუდიტორული კომპანია უნდა იყოს საერთაშორისო დონის და თითოეული კომერციული ბანკი ვალდებულია გარეაუდიტორული შემოწმების დასრულებისთანავე ეროვნულ ბანკს წარუდგინოს შემოწმების სრული ანგარიში, გამოაქვეყნოს ეროვნული ბანკის წესებით განსაზღვრული საფინანსო ანგარიშგება და აუდიტორული დასკვნა.

კომერციული ბანკები ამზადებენ და ეროვნულ ბანკს დადგენილი პერიოდულობით წარუდგენენ ანგარიშგებებს, რომლებშიც ასახულია ინფორმაცია მათი ორგანიზაციულ-საგანმკარგულებლო და საოპერაციო საქმიანობის, ასევე ლიკვიდურობის, გადახდისუნარიანობისა და მომგებიანობის შესახებ. აღნიშნულის მიზანია კომერციული ბანკების ფინანსური მდგომარეობის შეფასება ეროვნული ბანკის მხრიდან. თითოეული კომერციული ბანკი და მისი შვილობილი ორგანიზაცია ექვემდებარებიან ინსპექტირებას ეროვნული ბანკის ინსპექტორების ან ეროვნული ბანკის მიერ დანიშნული აუდიტორების მხრიდან.

იმ შემთხვევაში, თუ ეროვნული ბანკი აღმოაჩენს, რომ რომელიმე კონკრეტული ბანკის მენეჯმენტი ვეღარ ახორციელებს მის მართვას, რაც გამოიხატება მისი ფინანსური მაჩვენებლების თუ სავალდებულო ნორმატივების მნიშვნელოვანი გაუარესებით, და ამით საფრთხე ექმნება მენაბრეთა და აქციონერთა ფულად სახსრებს, იგი ამ ბანკის დროებით ხელმძღვანელად ნიშნავს თავის წარმომადგენელს, ე.წ. „დროებით ადმინისტრატორს“. აღნიშნული მექანიზმი ნიშნავს კომერციული ბანკის არსებული მენეჯმენტის

უფლებამოსილების შეჩერებას. ეროვნული ბანკის მიერ დროებით ადმინისტრატორის დანიშვნა ფორმდება სპეციალური გადანყვეტილებით, რომელშიც აღინიშნება: ამ გადანყვეტილების საფუძვლები, დროებითი ადმინისტრატორის ან ადმინისტრატორების სახელი და გვარი, დროებითი ადმინისტრაციის მოქმედების ვადა და გაფრთხილება ბანკის კლიენტთა ანაზრებისა და სხვა სახსრების შესაძლო გაყინვის შესახებ. დროებითი ადმინისტრაცია მოვალეობათა შესრულებას იწყებს დროებითი ადმინისტრაციის დანიშვნის შესახებ გადანყვეტილებაში მითითებული დღიდან. გადანყვეტილება ქვეყნდება ბეჭდვით ორგანოში.

დროებითი ადმინისტრატორის მთავარი მიზანია კომერციული ბანკის კრიზისული სიტუაციიდან გამოყვანა, მისი ლიკვიდობის, ფინანსური და სხვადასხვა ხარისხობრივი მაჩვენებლის გაუმჯობესება, ანუ ბანკის გადარჩენა გაკოტრებისაგან. აღნიშნული მთავარი მიზნის მისაღწევად დროებითა ადმინისტრატორმა შეიძლება მიმართოს ისეთ უკიდურეს ზომებს, როგორებიცაა: ბანკის ფილიალების, წარმომადგენლობებისა და სხვა ქვედანაყოფების გაყიდვა ან დახურვა, სახსრების გადახდის შეჩერება, ბანკის მოსამსახურეთა თანამდებობიდან გათავისუფლება და სხვ. დროებითი ადმინისტრატორის მიერ შეიძლება მიღებულ იქნეს გადანყვეტილება ბანკის სხვა კომერციულ ბანკთან შერწყმის ან მისი აქტივებისა და ვალდებულებების, ან მათი ნაწილის გასხვისების შესახებ.

მას შემდეგ, რაც ამოიწურება დროებითი ადმინისტრაციის მოქმედების ვადა და მიიღწევა მისი დანიშვნის საბოლოო მიზანი, იგი უქმდება, რაც ქვეყნდება ბეჭდვით ორგანოში, ხოლო კომერციული ბანკი უბრუნდება საქმიანობის ჩვეულ რეჟიმს. დროებითი ადმინისტრაცია ასევე უქმდება იმ შემთხვევაში, როცა ვერ ხერხდება კომერციული ბანკის გადარჩენა და უქმდება მისი ლიცენზია. კომერციული ბანკის ლიცენზიის გაუქმების შემთხვევაში კომერციული ბანკი გადადის ლიკვიდაციის რეჟიმზე, რომელსაც ასევე ეროვნული ბანკის დანიშნული პირი, ე. წ. „ლიკვიდატორი“ ახორციელებს. არ შეიძლება ლიკვიდატორად დაინიშნოს ამ კომერციულ ბანკთან დაკავშირებული პირი. ლიკვიდატორი ვალდებულია დანიშნიდან 3 თვის განმავლობაში შეადგინოს აქტივებისა და პასივების ნუსხა და მისი ასლი გადასცეს ეროვნულ ბანკს გამოსაქვეყნებლად. კომერციული ბანკის ლიკვიდატორი უფლებამოსილია საჯარო აუქციონზე გაყიდოს ბანკის აქტივები ან აქტივებზე მოთხოვნის უფლება გადასცეს კრედიტორებს რიგითობის მიხედვით, სხვა ბანკს გადასცეს სესხებზე ან სხვა საფინანსო აქტივებზე მოთხოვნის უფლება და ორგანიზება გაუწიოს ამ ბანკებისათვის ვალდებულებათა გადაცემას. კომერციული ბანკის ლიკვიდაციის დროს მოთხოვნები, რომელთა საფუძველია გირაო, დაკმაყოფილდება შესაბამისი შეთანხმების პირობების თანახმად (გირაოს ღირებულების ფარგლებში), ხოლო ყველა სხვა კანონიერი მოთხოვნა უნდა დაკმაყოფილდეს შემდეგი თანმიმდევრობით:

- ეროვნული ბანკი;
- ფიზიკურ პირთა ანგარიშებზე არსებული თანხა არა უმეტეს 1500 ლარისა;
- ფიზიკურ პირთა ანგარიშებზე არსებული თანხა, რომელიც არ არის გადახდილი წინა ქვეპუნქტის შესაბამისად;
- იურიდიულ პირთა ანგარიშებზე არსებული თანხა;

- საბიუჯეტო დავალიანებები, მათ შორის, საგადასახადო გირავნობით უზრუნველყოფილი მოთხოვნები;
  - კომერციული ბანკის მიმართ დანარჩენი მოთხოვნები.
- როგორც ვხედავთ, აქციონერთა შენატანები უზრუნველბათ მფლობელებს სულ ბოლო რიგითობით.

მოკლედ დავახასიათოთ არასაბანკო საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტები.

არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულება — საკრედიტო კავშირების საქმიანობა რეგულირდება ორგანული კანონით „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, კანონით „არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულება – საკრედიტო კავშირების“ და სხვა ნორმატიული აქტებით. საკრედიტო კავშირების საქმიანობის მარეგულირებელი კანონი მიღებულ იქნა 2002 წელს და ისინი პირდაპირ ეროვნული ბანკის ზედამხედველობის ქვეშ მოექცა. 2013 წლის ბოლოსათვის საქართველოში ფუნქციონირებდა 17 ლიცენზირებული საკრედიტო კავშირი, რომელთა მთლიანი წმინდა აქტივები მხოლოდ 7.6 მლნ ლარი იყო, რაც კომერციული ბანკების აქტივების მხოლოდ 0.04%-ს შეადგენდა.

არსებული კანონმდებლობით, არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულება – საკრედიტო კავშირების უნიკალობა ისაა, რომ საქმე გვაქვს კოოპერატივის ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით რეგისტრირებულ საწარმოებთან, რომლებიც მხოლოდ თავიანთი წევრებისაგან იღებენ ანაბრებსა და აძლევენ მათ სესხს. გამომდინარე აქედან, საკრედიტო კავშირების უმთავრესი მიზანი არის არა მოგების მიღება, არამედ მისი წევრების მომსახურება, საკრედიტო კავშირების საქმიანობის პრინციპებია: წევრობის ნებაყოფლობითობა, ფიზიკურ პირთა საერთო ნიშნით გაერთიანება და წევრთა უშუალო მონაწილეობა საკრედიტო კავშირის მართვაში.

საქართველოს ეროვნული ბანკი ზედამხედველობას უწევს საკრედიტო კავშირების საქმიანობას, რაც გამოიხატება ლიცენზიების გაცემით და გაუქმებით, შემოწმებითა და რეგულირებით, შეზღუდვებისა და სანქციების დაწესებით.

მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების საქმიანობა რეგულირდება ორგანული კანონით „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, კანონით „მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შესახებ“ და სხვა ნორმატიული აქტებით. 2006 წელს მიღებული კანონით მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები ეროვნული ბანკის ზედამხედველობის ქვეშ მოექცნენ. მანამდე ისინი ფუნქციონირებდნენ ფონდების სახით, რომელთა საქმიანობა რეგულირდებოდა სამოქალაქო კოდექსით. 2013 წლის ბოლოსათვის საქართველოში ფუნქციონირებდა 67 ლიცენზირებული მიკროსაფინანსო ორგანიზაცია, რომელთა მთლიანი წმინდა აქტივები 810 მლნ ლარს შეადგენდა, რაც კომერციული ბანკების აქტივების მხოლოდ 4.7%-ია.

ქართული კანონმდებლობის მიხედვით, მიკროსაფინანსო ორგანიზაცია არის შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების ან სააქციო საზოგადოების ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით დაფუძნებული იურიდიული პირი, რომელიც რეგისტრირებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ და ახორციელებს ამ კანონით გათვალისწინებულ საქმიანობას საქართველოს ეროვნული ბანკის ზედამხედველობით.

მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები უფლებამოსილნი არიან განახორციელონ თითქმის ყველა საბანკო ოპერაცია, უბრალოდ, შეზღუდულია მათი

რესურსების ფორმირების წყაროები და ასევე ლიმიტირებულია გაცემული კრედიტის (მიკროკრედიტი) მაქსიმალური მოცულობა. კერძოდ, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციას ეკრძალება დეპოზიტების მიღება როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირებისაგან და მათ მიერ გაცემული მიკროკრედიტის მაქსიმალური ჯამური ოდენობა ერთ მსესხებელზე არ უნდა აღემატებოდეს 50 000 ლარს. ამ კანონის მიღებამდე მიკროკრედიტის მოცულობა სამოქალაქო კოდექსით 10 000 ლარით განისაზღვრებოდა. ასევე მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების სანესდებო კაპიტალში ფულადი შესატანი უნდა იყოს მინიმუმ 250 000 ლარი. როგორც გვახსოვს, კომერციული ბანკებისათვის მისი მოცულობა 12 მლნ ლარია.

კანონმდებლობის თანახმად, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციის დირექტორი (დირექტორთა საბჭოს წევრი) არ შეიძლება იმავდროულად იყოს რომელიმე კომერციული ბანკის, არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულების – საკრედიტო კავშირის ან სხვა მიკროსაფინანსო ორგანიზაციის პარტნიორი (აქციონერი), სამეთვალყურეო ან/და დირექტორთა საბჭოს წევრი.

მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების საქმიანობის ზედამხედველობას ახორციელებს ეროვნული ბანკი მათი რეგისტრაციის, რეგისტრაციის გაუქმების, შემოწმებისა და მათთვის სანქციების დაკისრების გზით.

კვალიფიციური საკრედიტო ინსტიტუტების საქმიანობა რეგულირდება ორგანული კანონით „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“ და „კვალიფიციური საკრედიტო ინსტიტუტის საქართველოს ეროვნულ ბანკში რეგისტრაციის და რეგულირების წესით“. აღნიშნული ცნება სრულიად ახალია საქართველოს რეალობაში (2012 წლის 25 მაისიდან) და ჯერ მისი პრეცედენტი არ არსებობს. კანონი მას შემდეგნაირად განმარტავს: „კვალიფიციური საკრედიტო ინსტიტუტი – იურიდიული პირი, რომელიც ასეთად მიჩნეულია ეროვნული ბანკის მიერ და რომელიც ამ კანონის შესაბამისად სახსრებს მოიზიდავს ფიზიკური პირებისაგან და მოზიდული სახსრებით გასცემს სესხებს“^[10].

კანონის თანახმად, იურიდიული პირი (გარდა კომერციული ბანკისა), რომელიც სახსრებს მოიზიდავს ოთხასზე მეტი ფიზიკური პირისაგან ან რომლის მიერ ფიზიკური პირებისაგან მოზიდული სახსრების ოდენობა აღემატება 5 მლნ ლარს, ვალდებულია, ეროვნული ბანკის მოთხოვნის შემთხვევაში, გაიაროს რეგისტრაცია ეროვნულ ბანკში და დააკმაყოფილოს ეროვნული ბანკის მიერ კვალიფიციური საკრედიტო ინსტიტუტისათვის დადგენილი მოთხოვნები. თუ ეროვნული ბანკი მიიჩნევს, რომ კვალიფიციური საკრედიტო ინსტიტუტის საქმიანობა საფრთხეს უქმნის საფინანსო სექტორის სტაბილურობას ან ფიზიკური პირებისაგან მოზიდულ სახსრებს, იგი უფლებამოსილია კვალიფიციურ საკრედიტო ინსტიტუტს მოსთხოვოს სახსრების მოზიდვასა და სესხების გაცემასთან დაკავშირებული საქმიანობის შეწყვეტა.

კვალიფიციური საკრედიტო ინსტიტუტების ზედამხედველობის მიზნით, ეროვნული ბანკი უფლებამოსილია ინდივიდუალური ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტით თითოეულ კვალიფიციურ საკრედიტო ინსტიტუტს ინდივიდუალურად დაუდგინოს ფინანსური მაჩვენებლები და მათთან დაკავშირებული ეკონომიკური ლიმიტები, ნორმატივები, შეზღუდვები და აკრძალვები.

ვალუტის გადამცვლელი პუნქტების საქმიანობა რეგულირდება ორგანული კანონით „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, „ვალუტის

¹⁰ საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, მუხლი 2, პუნქტი „ქ1“.

გადამცველი პუნქტების რეგისტრაციისა და რეგულირების წესით“ და სხვა ნორმატიული აქტებით. ვალუტის გადამცველი პუნქტები იყვნენ პირველები არასაბანკო საფინანსო ინსტიტუტებიდან, რომლებიც ჯერ კიდევ 1993 წელს მოექცნენ ეროვნული ბანკის ზედამხედველობის ქვეშ.

2013 წლის ბოლოსათვის ქვეყანაში საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირებულია 1089 ვალუტის გადამცველი პუნქტი, თუმცა, ყველაზე მეტი, 1624 ვალუტის გადამცველი პუნქტი 2010 წლის დეკემბერში ფუნქციონირებდა. ეროვნული ბანკი ვალუტის გადამცველი პუნქტების ზედამხედველობას ახორციელებს მხოლოდ ყალბი ფულის მიმოქცევის აღკვეთის მიზნით და „უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის აღკვეთის ხელშეწყობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მიზნებიდან გამომდინარე, მათი რეგისტრაციის, რეგისტრაციის გაუქმების, შემოწმების, მათ მიმართ მინიმალური მოთხოვნების დადგენისა და მათთვის სანქციების დაკისრების გზით.

ფულადი გადარიცხვების განმახორციელებელი პირების საქმიანობა რეგულირდება ორგანული კანონით „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, „ფულადი გზავნილების განმახორციელებელი პირის რეგისტრაციისა და რეგულირების“ წესით და სხვა ნორმატიული აქტებით. საქართველოს კანონმდებლობით ფულადი გზავნილების განმახორციელებელი პირი – ესაა ფიზიკური ან იურიდიული პირი (გარდა კომერციული ბანკისა, საკრედიტო კავშირისა და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციისა), რომელიც სხვადასხვა სისტემის მეშვეობით ახორციელებს ფიზიკური პირების ფულადი გზავნილებით მომსახურებას. 2012 წლის ბოლოსათვის საქართველოში ფუნქციონირებდა ეროვნული ბანკის მიერ რეგისტრირებული 34 ფულადი გადარიცხვების განმახორციელებელი პირი. ეროვნული ბანკი ფულადი გადარიცხვების განმახორციელებელი პირების ზედამხედველობას (მსგავსად ვალუტის გადამცველი პუნქტებისა) ახორციელებს მხოლოდ ყალბი ფულის მიმოქცევის აღკვეთის მიზნით და „უკანონო შემოსავლის ლეგალიზაციის აღკვეთის ხელშეწყობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მიზნებიდან გამომდინარე, მათი რეგისტრაციის, რეგისტრაციის გაუქმების, შემოწმების, მათ მიმართ მინიმალური მოთხოვნების დადგენისა და მათთვის სანქციების დაკისრების გზით.

დავახასიათოთ საქართველოს საფინანსო სექტორის მესამე ჯგუფის – ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მონაწილეები, რომელთა საქმიანობა რეგულირდება ორგანული კანონით „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, კანონით „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“ და სხვა ნორმატიული აქტებით. პირველი ნორმატიული აქტი, რომლითაც მოხდა ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირება, ჯერ კიდევ 1992 წელს მიიღეს, ეს იყო მთავრობის დადგენილება „ფასიანი ქაღალდების შესახებ დროებითი დებულების დამტკიცების თაობაზე“. 1998 წელს მიღებულ იქნა კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“, რომლის ფარგლებშიც საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზარს აწესრიგებდა და ზედამხედველობას უწევდა საქართველოს ფასიანი ქაღალდების კომისია. ეს იყო საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, რომელიც თავის საქმიანობაში იყო დამოუკიდებელი. 2007 წლის 11 ივლისს განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებებით მოხდა კომისიის ლიკვიდაცია და ზემოაღნიშნული ფუნქციები გადაეცა საქართველოს ეროვნულ ბანკს. განვიხილოთ ამ ბაზრის მონაწილეები

საფონდო ბირჟა ქართული კანონმდებლობით არის ფასიანი ქაღალდების ორგანიზებული ბაზარი, რომელიც უზრუნველყოფს ფასიანი ქაღალდებისა და

სხვა ფინანსური ინსტრუმენტების ყიდვა-გაყიდვის შესახებ წინადადებების შეგროვებას, ვაჭრობის ორგანიზებას დადგენილი წესებისა და პროცედურების შესაბამისად და ავრცელებს დადებულ გარიგებათა შესახებ და ფასებთან დაკავშირებულ სხვა ინფორმაციას. საქართველოში ფუნქციონირებს მხოლოდ ერთი ბირჟა („საქართველო საფონდო ბირჟა“), რომლის სისტემაშიც 2012 წლის ბოლოსათვის დაშვებული იყო 133 ემიტენტის ფასიანი ქაღალდი. ფასიანი ქაღალდების ბაზარი საქართველოში მეტად არასათანადოდაა განვითარებული, რაზეც მეტყველებს თუნდაც ის, რომ 2012 წლის განმავლობაში ბირჟაზე ფასიანი ქაღალდების გარიგებათა საერთო რაოდენობამ მხოლოდ 877, ხოლო მოცულობამ – 735 მლნ ლარი შეადგინა, საიდანაც 727 მლნ ლარი ერთი ემიტენტის („საქართველოს ბანკი“) ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებული გარიგებებია. აღსანიშნავია ისიც, რომ გარიგებათა 61% არასაბირჟო ოპერაციებზე მოდიოდა.

საბროკერო კომპანიების რაოდენობა, რომლებიც 2012 წლის ბოლოსათვის ფუნქციონირებდა საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე, 10-ს შეადგენდა. მათგან 7 იყო ბირჟის წევრი. 2012 წლის ბოლოსათვის მოქმედი საბროკერო კომპანიების აქტივების საერთო მოცულობამ მხოლოდ 44.6 მლნ ლარი შეადგინა, რაც მხოლოდ 4 პროცენტით აღემატება წინა წლის მონაცემს.

ფასიანი ქაღალდების დამოუკიდებელი რეგისტრატორი – ესაა საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირებული იურიდიული პირი, რომელიც აწარმოებს ემიტენტის ფასიანი ქაღალდების რეესტრს და ასრულებს სხვა ფუნქციებს, რომლებიც განსაზღვრულია ხელშეკრულებაში ემიტენტსა და ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორს შორის. 2012 წლის ბოლოსათვის საქართველოში ფასიანი ქაღალდების 2 ლიცენზირებული დამოუკიდებელი რეგისტრატორი ფუნქციონირებდა და მათ მიერ ინარმოებოდა 651 სააქციო საზოგადოების აქციათა რეესტრი.

ცენტრალური დეპოზიტარი – ესაა საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირებული იურიდიული პირი, რომელიც უფლებამოსილია რეგისტრირებული მესაკუთრის ან ნომინალური მფლობელის დავალებით აწარმოოს ფასიანი ქაღალდების ცენტრალური კლირინგი და ანგარიშსწორება, აგრეთვე განახორციელოს სპეციალიზებული დეპოზიტარის და საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილი წესებით განსაზღვრული სხვა მომსახურება. საქართველოში ფუნქციონირებს 1 ცენტრალური დეპოზიტარი.

ანგარიშვალდებულ სანარმო, ანუ საჯარო ფასიანი ქაღალდების ემიტენტად, მიიჩნევა „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად დაფუძნებული იურიდიული პირი, რომელსაც გამოშვებული აქვს საჯარო ფასიანი ქაღალდები.

როგორც აღინიშნა, სადაზღვევო ბაზარი ეროვნული ბანკის ზედამხედველობის ქვეშ მოექცა 2007 წლიდან, 2013 წლის აპრილიდან ისევ გამოეყო მას და დაექვემდებარა საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის აღდენილ სამსახურს. მიუხედავად ამისა, საინტერესო იქნება ამ ბაზრის მოკლე დახასიათება, რომლის საქმიანობა რეგულირდება კანონით „დაზღვევის შესახებ“, საქართველოს მთავრობის 2013 წლის 2 მაისის №102 დადგენილებით „სსიპ – საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის შექმნისა და მასთან არსებული სამეთვალყურეო საბჭოს ჩამოყალიბების შესახებ“ და სხვა ნორმატიული აქტებით.

სადაზღვევო ორგანიზაციების მარეგულირებელი პირველი კანონი მიღებულ იქნა 1997 წელს. 2012 წლის ბოლოსათვის საქართველოში ფუნქციონირებდა 15 სადაზღვევო კომპანია, რომელთა მთლიანი წმინდა აქტივები 630 მლნ ლარია, რაც კომერციული ბანკების აქტივების მხოლოდ 4.4%-ს შეადგენს.

გადამზღვეველი კომპანიების საქმიანობა თანამედროვე სადაზღვევო ბიზნესის განუყოფელი ნაწილია. მოქმედი კანონმდებლობით, გადაზღვევა – ესაა „ოპერაცია, რომლის დროსაც მზღვეველი გადაზღვევის ხელშეკრულების საფუძველზე და თითოეული ასეთი ხელშეკრულების თავისებურების გათვალისწინებით ახორციელებს სადაზღვევო რისკის და მასთან დაკავშირებული ზარალის მთლიან ან ნაწილობრივ გადაცემას გადამზღვეველი კომპანიისათვის“^[11].

სადაზღვევო საბროკერო კომპანიების რაოდენობა 2012 წლის ბოლოსათვის 17-ს შეადგენდა. სადაზღვევო ბროკერი არის დამოუკიდებელი შუამავალი, რომელიც დამზღვევისათვის (სადაზღვევო კომპანია) ახდენს რისკების შეფასებას, გადამზღვეველის მოძიებას, რომელთანაც შესაძლებელი იქნება რისკების დაზღვევის განთავსება დამზღვევისათვის ყველაზე ხელსაყრელი და საიმედო ფორმით, სადაზღვევო/გადაზღვევის ზარალის შეფასებისა და ანაზღაურების პროცედურის ადმინისტრირებასა და დაზღვევის სფეროში კანონმდებლობით გათვალისწინებულ სხვა საქმიანობას.

დაბოლოს, დავახასიათოთ მეხუთე ჯგუფის – არასახელმწიფო საპენსიო დაზღვევის ბაზრის მონაწილეები, რომელთა საქმიანობა რეგულირდება ორგანული კანონით „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, კანონით „დაზღვევის შესახებ“, კანონით „არასახელმწიფო საპენსიო დაზღვევისა და უზრუნველყოფის შესახებ“ და სხვა ნორმატიული აქტებით.

არასახელმწიფო საპენსიო სქემის დამფუძნებლების საქმიანობის მარეგულირებელი კანონი მიღებულ იქნა 1998 წელს. თავდაპირველად, 2006 წლამდე, ამ ურთიერთობებს არეგულირებდა საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, სოციალური უზრუნველყოფის ერთიანი სახელმწიფო ფონდი და საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს ფასიანი ქაღალდებისა და საფონდო ბირჟების ინსპექცია. 2006 წლის შემდეგ ამ ფუნქციის განხორციელება განაგრძო საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურმა და ფასიანი ქაღალდების ეროვნულმა კომისიამ, რაც გაგრძელდა 2009 წლამდე, რომლის შემდეგაც ეს ფუნქცია გადაეცა საქართველოს ეროვნულ ბანკს.

დღევანდელი კანონმდებლობის მიხედვით, საქართველოს ეროვნული ბანკი განახორციელებს არასახელმწიფო საპენსიო სქემის დამფუძნებლის რეგისტრაციას და რეგისტრაციის გაუქმებას. 2012 წლის ბოლოსათვის საქართველოში ფუნქციონირებდა 6 არასახელმწიფო საპენსიო სქემა, საიდანაც მხოლოდ 2 ახორციელებს აქტიურად საპენსიო დაზღვევას. იმ დროისათვის აღნიშნულ საპენსიო სქემებში 18 ათასზე მეტი ადამიანი იყო გაერთიანებული, ხოლო მათ მიმართ ჯამური ვალდებულებების მოცულობა 11.3 მლნ ლარს შეადგენდა. აღნიშნული მონაცემები ამ ბაზრის არასათანადო განვითარებაზე მეტყველებს. კანონმდებლობის მიხედვით, არასახელმწიფო საპენსიო სქემის დამფუძნებელს საპენსიო დანაგროვების მართვის უფლება არ აქვს, ამისათვის იგი ირჩევს საპენსიო დანაგროვების შესაბამისი აქტივების მმართველ ერთ ან რამდენიმე კომპანიას.

11 საქართველოს კანონი „დაზღვევის შესახებ“, მუხლი 2, პუნქტი „მ“.

აქტივების მმართველი კომპანიები, როგორც ზემოთ აღინიშნა, დაკავშირებულია არასახელმწიფო საპენსიო სქემების მიერ შექმნილი საპენსიო დანაგროვების მართვასა და ინვესტირებასთან შესაბამისი ლიცენზიის საფუძველზე. აქტივების მმართველი კომპანია ვალდებულია აქტივების მართვის პროცესში საპენსიო დანაგროვების ინვესტირება განახორციელოს მხოლოდ სპეციალიზებული დეპოზიტარის მეშვეობით.

სპეციალიზებული დეპოზიტარების საქმიანობა, ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, დაკავშირებულია არასახელმწიფო საპენსიო სქემების ფუნქციონირებასთან. არასახელმწიფო საპენსიო სქემების მიერ შექმნილი საპენსიო დანაგროვების მართვისა და ინვესტირებისათვის დაქირავებული აქტივების მართვის კომპანიების მიერ ამ ფონდების მართვა ხორციელდება სწორედ სპეციალური დეპოზიტარების მეშვეობით. აქტივების მმართველი კომპანია საპენსიო სქემის დამფუძნებელთან შეთანხმებით დებს სადეპოზიტო ხელშეკრულებას სპეციალიზებულ დეპოზიტართან, რომელიც ვალდებულია მიიღოს და შეინახოს საპენსიო დანაგროვის შესაბამისი აქტივები საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით. ხელშეკრულების დადება შეიძლება მხოლოდ ერთ სპეციალიზებულ დეპოზიტართან. სპეციალიზებული დეპოზიტარი ესაა კომერციული ორგანიზაცია, რომელიც ახორციელებს დოკუმენტირებული ფასიანი ქაღალდების მიღებას, შენახვასა და საპენსიო დანაგროვების შესაბამისი აქტივების შემადგენელი არადოკუმენტირებული ფასიანი ქაღალდების აღრიცხვას.

როგორც საქართველოს საფინანსო სექტორის მონაწილეთა სრული სპექტრის დახასიათებით ვხედავთ, საქართველოს საფინანსო ბაზრის ხერხემალს და მთავარ მონაწილეს კომერციული ბანკები წარმოადგენენ.

საკონტროლო კითხვები:

1. რომელი პერიოდით თარიღდება უძველესი ინფორმაცია ქართული ფულისა ფულად-საკრედიტო ურთიერთობების შესახებ?
2. რა შეიძლება ითქვას **XII-XIII** საუკუნეების საქართველოს საკრედიტო ურთიერთობებისა და ფულადი მიმოქცევის შესახებ?
3. დაახასიათეთ **XIX** საუკუნის საქართველო, საბანკო საქმის განვითარების თვალსაზრისით.
4. როგორ დაახასიათებდით პირველ ქართულ ბანკს – „თბილისის საადგილმამულო ბანკს“?